

ПЕДАГОГІЧНА НАУКА: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

PEDAGOGICAL SCIENCE: HISTORY OF CREATION AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT IN MODERN CONDITIONS

Стаття присвячена розгляду педагогічної науки, дослідженню історії її створення. Також проаналізовано та розкрито особливості етапів розвитку педагогічної науки. Визначено сучасний стан педагогічної науки та перспективи її розвитку. Розглянуто особливості педагогічної науки, визначено її об'єкт та предмет. Встановлено міждисциплінарні зв'язки між педагогікою та іншими науками, які дають змогу глибше пізнати педагогічні факти, явища та процеси. Розкрито джерела, на яких базується педагогічна наука. У статті йдеться про те, що педагогіка покликана теоретично узагальнювати факти, проникати у внутрішню природу явищ, виявляти їх причини та передбачати їх розвиток. Вона аналізує об'єктивні закони навчального процесу, досліджує суттєві та необхідні, загальні та стійкі взаємозв'язки, причинно-наслідкову залежність у них. Їх знання дають змогу правильно будувати педагогічний процес, прогнозувати результати навчання та реалізовувати його відповідно до потреб суспільства. Встановлено, що педагогіка – наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Розглянуто, що педагогіка розвивалась у лоні філософії, що була тоді майже всеохоплюючою системою наукових знань. Наука має свої предмет і об'єкт дослідження та є синтезом знань про явища дійсності, які вона вивчає. Разом із тим вона неодмінно перебуває в певних взаємозв'язках з іншими науками. Визначено, що предмет педагогіки – особлива сфера суспільної діяльності з виховання людини, складовими частинами якої є освіта і навчання. Педагогіка досліджує виховання як свідомий і планомірний процес підготовки людини до життя і праці, розкриває його сутність, закономірності, тенденції та перспективи, вивчає принципи і правила, які регулюють виховну діяльність. Як і кожна наука, педагогіка покликана теоретично узагальнювати факти, проникати у внутрішню природу явищ, виявляти їх причини, передбачати їх розвиток. Вона аналізує об'єктивні закономірності виховного процесу, досліджує істотні й необхідні, загальні та стійкі зв'язки, причинно-наслідкові залежності в ньому. Їх знання дає змогу правильно будувати педагогічний процес, прогнозувати результати виховання і здійснювати його відповідно до потреб суспільства.

Педагогіка вивчає процеси виховання, освіти і навчання лише у властивих їй межах, розглядає в цих процесах тільки педагогічний аспект. Вона досліджує те, на яких загальнопедагогічних засадах, завдяки яким засобам виховної роботи потрібно будувати виховний процес, освіту і навчання людей різних вікових груп в освітніх закладах, в усіх типах установ, організації і трудових колективів.

Ключові слова: педагогічна наука, історія, особистість, розвиток, етапи розвитку, сучасні умови, знання, освітній процес, педагогічний прогрес, мистецтво.

The article is devoted to the consideration of pedagogical science, research of the history of its creation. The peculiarities of the stages of development of pedagogical science, such as, are also investigated and revealed. The current state of pedagogical science and prospects of its development are determined. The peculiarities of pedagogical science are considered, its object and subject are determined. Interdisciplinary links have been established between pedagogy and other sciences, which allow for a deeper understanding of pedagogical facts, phenomena and processes. The sources on which pedagogical science is based are revealed. The article states that pedagogy is designed to theoretically summarize the facts, to penetrate into the inner nature of phenomena, to identify their causes and predict their development. It analyzes the objective laws of the educational process, explores the essential and necessary, general and stable relationships, their causal relationship. Their knowledge allows them to properly build the pedagogical process, predict learning outcomes and implement it in accordance with the needs of society. It is established that pedagogy is a science that studies the processes of education, training and development of personality. It is considered that pedagogy developed in the bosom of philosophy, which was then almost a comprehensive system of scientific knowledge. Science has its subject and object of study and is a synthesis of knowledge about the phenomena of reality that it studies. However, it is certainly in some relationship with other sciences. It is determined that the subject of pedagogy is a special sphere of social activity on human education, the components of which are education and training. Pedagogy explores education as a conscious and systematic process of preparing a person for life and work, reveals its essence, patterns, trends and prospects, studies the principles and rules governing educational activities. Like every science, pedagogy is designed to theoretically generalize facts, to penetrate into the inner nature of phenomena, to identify their causes, to predict their development. It analyzes the objective patterns of the educational process, explores the essential and necessary, common and stable relationships, causal relationships in it. Their knowledge makes it possible to properly build the pedagogical process, predict the results of education and implement it in accordance with the needs of society. Pedagogy studies the processes of upbringing, education and training only within its own limits, considers in these processes only the pedagogical aspect. It examines the general pedagogical principles, due to which means of educational work to build the educational process, education and training of people of different ages in educational institutions, in all types of institutions, organizations and labor collectives.

Key words: pedagogical science, history, personality, stages of development, modern conditions, knowledge, educational process, pedagogical progress, art.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.3>

Гураль О.І.,

викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Дичка Н.І.,

доцент кафедри англійської мови технічного спрямування № 1 Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Жодна наука не може розвиватися без систематичного перегляду та оцінки накопиченої системи знань. Як і історія будь-якої науки, історія педагогіки покликана розкрити механізм розвитку цієї науки, здійснити раціональну реконструкцію історичної трансформації педагогічних знань, допомогти підняти теоретичний рівень сучасної педагогіки, створити передумови для адекватного аналізу масштабу та значущості його досягнень.

Безумовно, нині в українській педагогіці відбувається перегляд усталених ідей, трансформація методологічних основ, пошук нових концепцій. Такі періоди розвитку становлять особливий інтерес історики серед сучасних дослідників. Педагогіка вважається наукою про виховання, принципи якої ґрунтуються на передачі досвідом і його засвоєнні підростаючими поколіннями. Формування науки почалося ще давно. На виникнення педагогіки значно вплинуло розвиток людства, яке відбувалося поетапно.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі історії створення та сучасного стану педагогічної науки.

Цілями дослідження виступають визначення поняття та особливостей педагогічної науки, розкриття етапів створення педагогічної науки, встановлення сучасного стану педагогічної науки та перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Термін «українська педагогічна наука» в широкому сенсі ми розуміємо як порівняно цілісну діяльність української науково-педагогічної спільноти в межах суспільного життя нашої держави, її інституційне оформлення у вигляді диференційованих за певними ознаками організаційних підрозділів, наукових шкіл, напрямів і досліджень та результати цієї діяльності – наукові знання [1, с. 40].

Педагогіка – це в першу чергу наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості. Назва її походить від грецьких слів «paídos» – «дитина» і «ago» – «веду», тобто «дітководіння». У Стародавній Греції так називали рабів, які супроводжували дітей рабовласників до школи, пізніше – вільнонайманих людей, займалися наставництвом, вихованням і навчанням дітей. Називали ще їх педономи, дидаскалами, майстрами.

Існувала особлива організація праці дітей ще в первісному суспільстві. Ці заняття нічим не відрізнялися від дорослих:

- готування їжі;
- полювання;
- збирання;
- роботи з земельними ділянками.

З дитинства дорослі вчили своїх дітей працювати, розповідаючи про традиції та ритуали, що існували в певному племені, пояснюючи, як правильно поводитися, передаючи переконання.

Одночасно створюється і розвивається роль вчителя. Іншими словами, таку людину тоді називали наставником.

Писемність і читання відігравали важливу роль у створенні та розвитку педагогіки. Такі норми викладалися в перших навчальних центрах при храмах і королівських палацах. Формування системи освіти розпочалося на Стародавньому Сході. Тут будуються навчальні заклади, подібні до сучасних шкіл.

Виділяли жрецькі школи, головним завданням яких було навчання служителів культу. Також були школи при палацах, які готували переписувачів-чиновників. Поширеними були школи військової справи. Дисциплін було досить багато. У вавилонських школах виділяли такі: письмо, читання, рахунок, право, астрологія, медицина, релігія. Навчання проходило протягом десяти років. Платити доводилося багато, тому багато сімей не могли собі дозволити освіту. Заняття проходили з самого ранку і до вечора. Часто використовувалися тілесні покарання.

Далі становлення і розвиток педагогіки проходило в Стародавній Греції і Римі, в епоху античності. Вперше використовується термін «педагог», який мав грецьке походження. Він позначав рабів, які відводили дітей своїх господарів у школи.

Першим професійним педагогом вважається римлянин Марк Фібій Квінтіліан. Він вважав, що варто вводити загальногуманітарне навчання для правильного розвитку дітей. Квінтіліан першим висловив вимоги до будь-якого педагога:

- гарна освіта;
- любов і повага до дітей.

Думки, які стали відомими цитатами, також висловлювали Аристотель, Сократ, Цицерон, Платон. Грецьке виховання мало на увазі створення ідеальної людини, з високими моральними переконаннями, розумово і фізично розвиненої. Педагоги прищеплювали дітям почуття прекрасного. Тому будь-яка людина в Греції ще з дитинства хотіла бути кращою за інших і прославитися.

У Спарті велику роль віддавали фізичному, а не розумовому розвитку. З цієї причини багато людей були безграмотні і духовно не розвинені. У римських школах вивчали право і граматику. Для дітей з аристократичних сімей були відкриті риторичні школи, де навчали ораторського мистецтва. У Середньовіччі велику роль відігравали церква і її служителі. Там зберігалися листи латинською мовою. Школи існували при храмах і соборах, тому багато говорили про релігію і світогляд.

У Західній Європі для світських феодалів існувала спеціальна лицарська система виховання. В її основу покладено лицарські чесноти:

- верхова їзда;
- плавання;

- використання спису;
- фехтування;
- полювання;
- шахи;
- гра на музичних інструментах або складання віршів.

З розвитком міст навчання вимагало переходу на новий рівень. З'являються університети в Парижі, Оксфорді, Кембриджі, Кракові. Виникають нові факультети: богословський, юридичний, артистичний.

У Західній частині Європи відомими вченими і філософами стали Франсуа Рабле, Мішель Монтень, Еразм Роттердамський. На Сході підтримували ідеї таких вчених, як Омар Хайям, Ібн-Сіна, Аль-Фарабі та інших.

Освіта на Русі починає набирати обертів у період появи листа і алфавіту Кирила і Мефодія – в IX столітті. З'явилася народна педагогіка, яка мала характер рад, правил, розкривалася в народних традиціях, звичаях і фольклорі.

У XI–XIII ст. у Київській Русі побачила світ низка перекладних і оригінальних книг – збірників статей, серед яких були й педагогічні статті та роздуми («Палеї», «Златоусты», «Ізмарагд», «Пчела», «Злата матиця» та ін.) [2, с. 111].

З приходом християнства з'являються парафіяльні і церковні школи, в яких навчали читати, писати і рахувати. Велику роль відігравала віра. У той час з'являються «Ізборник Святослава», «Повчання князя Володимира Мономаха дітям», «Домострой».

Як окрема наука педагогіка Нового часу почала існувати з 1717 р. На це вплинув трактат Бекона «Про гідність і збільшення наук», де він спробував поділити всі науки за видами. Великий внесок у розвиток зарубіжної педагогіки зробили певні вчені:

- Я.А. Коменський обґрунтував принципи дидактики і озвучив ідею про класно-урочну систему навчання;
- Дж. Локк великого значення у навчанні надавав психології;
- Ж.-Ж. Руссо ввів основи «вільного виховання»;
- І. Песталоцці довів теорію елементарного навчання всебічного розвитку дитини;
- І. Герbart ввів поняття «навчання, що виховує».

У вітчизняний період виділяють діяльність Ломоносова, який висував ідею загальноосвітнього типу середньої школи. І.Е. Бецький взяв участь у створенні Смольного інституту шляхетних дівчат. Радищев висловив думку про ідеальний образ людини та її виховання, дотримуючись демократичних і антикріпосницьких тверджень. Чернишевський і Добролюбов розглядали проблему виховання і навчання жіночої статі [2, с. 111].

К.Д. Ушинського вважають основоположником вітчизняної педагогічної системи. Він написав першу велику роботу у сфері педагогічної антропології під назвою «Людина як предмет виховання».

Великі зміни в систему освіти внесла Перша світова війна, яка тривала з 1914 по 1918 р. Після закінчення війни посилилася централізація управління освітніми установами, встановлювалася тривалість навчання в багатьох країнах. Стосувалося це початкової школи.

Головним завданням педагогіки стало створення нового ідеального образу людини й методів її формування. Дьюдї розвивав теорію про значення дитячого досвіду під наглядом педагога. К. Вошбер ввів систему індивідуальної освіти «Віннетка-план», а Е. Паркхерст – індивідуалізованого навчання під назвою «Дальтон-план». Це означало правильний розподіл навантаження, яке передбачаємо спільне планування учнями і вчителями [3, с. 99].

У Німеччині в 1919 р. для дітей працівників фабрики «Вальдорф-Асторія» відкрилася окрема школа, також відома під назвою «Вальдорфська школа». Розробником її став Р. Штейнер, який вважав, що розвивати особистість дитини необхідно через мистецтво.

На межі XX–XXI ст. важливою гранню соціального життя в Україні є повернення до основ релігії. Така потреба зумовлена тим, що впродовж тисячоліть релігія є неперевершеною і незамінною основою життєдіяльності більшості людей, які знаходять у ній універсальну систему захисту від негативних явищ довколишнього світу. Вимагаючи від віруючої людини постійної відповідальності за свої думки і вчинки, релігія на основі свободи вибору дарує особистості істинну свободу.

Далі зазначимо, що кожна наука має власний предмет дослідження. Предмет і є синтезом знань про явища реальності, які вона вивчає. Водночас це, безумовно, пов'язано з іншими науками.

Предмет педагогіки – це специфічна сфера соціальної діяльності, присвячена вихованню людини, невід'ємною частиною якої є виховання та навчання. Педагогіка розглядає освіту як свідомий і спланований процес підготовки людини до життя і праці, розкриваючи її суть, закономірності, тенденції та перспективи, досліджуючи принципи та правила, що регулюють освітню діяльність.

Педагогічна наука виникла і розвивалася як теорія виховання підростаючих поколінь. Це пов'язано з тим, що людина, її психічні та фізичні якості формуються в дитинстві, юності та юності. Саме на цих фазах життя особистісний розвиток відбувається найбільш інтенсивно:

- формуються його основні характеристики та риси – психічна та фізична сила;
- основи світогляду;
- переконання;

- моральні почуття;
- риси характеру;
- узгодження потреб, інтересів, уподобань та подібні.

Як результат, значні батьківські прогалини та недоліки, виявлені в ранньому віці, надзвичайно важкі, і іноді можуть бути не виправлені.

Педагогіка досліджує освітні процеси, тренується лише в межах, що їм властиві, і враховує лише педагогічний аспект. У ньому розглядаються загальнопедагогічні принципи, за допомогою яких засоби навчальної роботи призначені для побудови навчально-виховного процесу, виховання та навчання людей різного віку в навчальних закладах, у всіх типах установ, організацій та трудових колективів.

Педагогіка як наука пов'язана з багатьма науками: філософією (етика), соціологією, естетикою, психологією, анатомією та фізіологією людини, економікою, етнологією, педіатрією, кібернетикою тощо.

Міждисциплінарні зв'язки між педагогікою та іншими науками дають змогу глибше зрозуміти педагогічні факти, явища та процеси.

Філософські науки допомагають педагогіці визначити мету освіти, правильно врахувати наслідки загальних законів людського життя та мислення, надати оперативну інформацію про зміни в науці та суспільстві та скорегувати напрям освіти.

Педагогіка тісно пов'язана з психологією, оскільки психологія вивчає закони розвитку психіки та педагогіки людини. За допомогою психології педагогіка може визначити ефективність педагогічних впливів, що викликають зміни в їхньому внутрішньому світі та поведінці. Отже, цілком логічно, що кожен розділ педагогіки має базуватися на відповідному розділі психології.

Слід також зазначити, що анатомія та фізіологія людини є основою розуміння їхньої біологічної сутності – розвитку вищої нервової діяльності, першої та другої сигнальних систем, розвитку та функцій органів чуття, кістково-м'язової системи, системи серцево-судинної та дихальної системи.

Важливу роль для педагогіки відіграють також економічні науки, що дають змогу простежити за впливом моделей розвитку виробничих відносин, економічних процесів, освіти та навчання. Етнологія вказує на національні особливості людей, які завжди є представниками певних етнічних груп.

Соціологія допомагає у пізнанні таких соціальних систем, як сім'я, школа, університет, трудові колективи, формальні та неформальні групи, молодіжна субкультура тощо, використовуючи фактичний матеріал для раціональної організації освіти та виховання. Застосування кібернетичних досліджень дає змогу проєктувати та застосовувати навчальні та контрольні машини в навчальному процесі.

Педагогіка у своєму розвитку базується на таких джерелах:

- освітня спадщина минулого. Багато позицій видатних педагогів минулого та сьогодення, є актуальними й сьогодні;

- сучасні освітні дослідження. Вона збагачується педагогічними новими ідеями сучасності;

- передовий досвід викладання. Еклектичне дослідження та узагальнення освітнього досвіду дозволяє нам встановити певні закономірності та закони, які підтримують нові теорії, концепції та прогнози. Знання, отримані в процесі вивчення педагогічного досвіду, таким чином стають джерелом існування та розвитку педагогічних наук [6, с. 15].

Оптимально, коли поєднуються всі структурні елементи педагогіки. Педагогічна наука не забезпечує автоматично успішне викладання. Для практичної діяльності педагогу необхідно не тільки глибоко засвоїти теорію, а й оволодіти методологією та технікою педагогічного процесу. Тому вважається, що педагогічна практика базується не лише на науці про виховання, а й на творчому натхненні вчителя, тобто на його мистецтві [7, с. 23].

Викриваючи об'єктивні закони освіти, навчання та педагогіки, яка є водночас прикладною наукою, педагог отримує змогу практично застосувати теоретичні положення. Справжнє володіння вчителем педагогічними знаннями та навичками – це високе мистецтво, яке завжди базується на наукових знаннях. На основі узагальнення досвіду провідних педагогів своєю чергою виникають правила загальної та професійної освіти.

Можна визначити специфіку педагогіки як галузі наукового знання:

- вона безпосередньо пов'язана з усіма науками, перш за все, через зміст освіти, оскільки професійна педагогіка пов'язана з підготовкою фахівців з усіх галузей науки та усіх видів професійної діяльності;

- педагогіка базується на використанні досягнень майже всіх наук, насамперед філософії, психології, фізіології, кібернетики, соціології;

- педагогіка відрізняється надзвичайною складністю об'єкта дослідження, який є чи не найскладнішим стосовно об'єктів усіх інших наук, оскільки на нього впливає величезна кількість різноманітних факторів (учитель прийшов сьогодні на заняття в гарному настрої, завтра в поганому; у студента Іванова болить голова; Сидоров закохався; у Петрова низький стіл тощо);

- сучасна педагогіка використовує звичайну загальноприйнятту мову. Навіть такі основні категорії педагогіки, як «освіта», «виховання», «розвиток» тощо, трактуються по-різному. Більше того, багато понять педагогіки українською мовою не порівняні (неперекладні за обсягом змісту) з поняттями педагогіки іншими мовами – англійською, німецькою та ін.;

– педагогіка в певному сенсі є наукою майбутнього, оскільки навчальний процес ґрунтується на поглядах суспільства на освіту та виховання в сучасних умовах, і школярі мають вчитися в школі протягом 11 років, у будь-якому закладі професійної освіти – від 1 до 5 років, і все ще потребує десяти років після закінчення навчання для колишнього студента, студента, який має бути особистістю та професіоналом. Але за весь цей час політичні, соціальні та економічні умови життя суспільства загалом і кожної людини окремо суттєво зміняться [4, с. 88].

Впровадження досягнень педагогіки у практику навчання та виховання значною мірою опосередковується особистістю кожного вчителя, його поглядами, прагненнями та професіоналізмом. Якщо в галузі матеріального виробництва завжди можна, дотримуючись рекомендацій науки, отримати свідомо запланований результат, то педагогіка, як, наприклад, медицина, є водночас наукою і мистецтвом.

Висновки. Отже, педагогіка – це наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості. У навчальному процесі педагогіка розвивалась структурно як наука зі своїми законами та закономірностями. Суть кожної науки

виражається в законах. Тому педагогічна наука як сукупність знань має бути системою законів. Педагогічні закони мають свої особливості. Водночас педагогіка склалася і як практика, що допомагає швидко вирішувати складні педагогічні проблеми навчально-виховного процесу, і як мистецтво, що вимагає творчого натхнення вчителя, майстерності педагогічного впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адаменко О.В., Курило В.С. Особливості і тенденції розвитку педагогічної науки в Україні у другій половині ХХ століття. *Рідна школа*. 2012. № 4. 248 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. 400 с.
3. Курило В.С. Освіта та педагогічна думка Східноукраїнського регіону у ХХ столітті. Луганськ, 2000. 460 с.
4. Максимюк С.П. Педагогіка : навчальний посібник. Київ, 2005. 667 с.
5. Онопрієнко В.І. Історія української науки ХІХ–ХХ століть : навч. посібник. Київ, 1998. 304 с.
6. Акімова О.В. Основи педагогічних вимірювань і моніторинг якості освіти : навч. посіб. Вінниця, 2012. 148 с.
7. Супрун М.О. Педагогіка: підручник для духовних і світських закладів освіти. Київ, 2018. 400 с.